

CONTINUITATE ȘI NOI ÎNCEPUTURI

MARIAN OLARU

Institutul „Bucovina” al Academiei Române, funcționează în municipiul Rădăuți, din anul 1992, de la înființare, cu denumirea de Centrul pentru Studiarea Problemelor Bucovinei. Transformat în Institut, aflat în directa subordonare a Academiei, din 31 ianuarie 2007 – conform H.G. 102 –, dată cu care dobândește și personalitate juridică, acesta continuă din punct de vedere programatic preocupările științifice asumate de întemeietori, la înființarea sa: elaborarea studiilor menite să contribuie la cunoașterea istoriei, culturii și civilizației Bucovinei, prin valorificarea eforturilor științifice ale cercetătorilor acestui fenomen din țară și din străinătate, prin publicarea contribuțiilor acestora în publicația științifică a institutului – „Analele Bucovinei” – și prin realizarea de conferințe, colocvii și simpozioane științifice interne și internaționale.

Tradiția reuniunilor științifice tripartite a celor trei institute (de la Cernăuți, Augsburg și Rădăuți) cu denumire și preocupări oarecum similare, a fost inițiată de Bukowina-Institut, din Augsburg, care a organizat o primă astfel de conferință, în anul 1995, într-un proiect cu finanțare Phare. De atunci și până în 2009, partea română a organizat două reuniuni științifice internaționale, în anii 1996 și 2000.

Comunicările susținute în cadrul conferinței *Bucovina, 1775–1862. Aspecte politice, sociale, economice, culturale și demografice*, desfășurată în anul 1997, au fost cuprinse în nr. 3 al publicației „Analelor Bucovinei”, din anul 1997. Acest număr a fost publicat de instituția științifică din Rădăuți cu sprijinul Consiliului pentru Problemele Românilor de Pretutindeni al Guvernului României și a apărut în trei limbi: română, germană și ucraineană.

Conferința științifică din anul 2000, cu titlul *Procese politice, sociale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, au fost editate ca al VIII-lea volum al colecției *Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii* și a apărut în anul 2002 la Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava în cele trei limbi ale institutelor partenere din Germania, Ucraina și România.

A treia conferință științifică internațională organizată de Institutul Bucovina al Academiei Române (a șaptea în seria întâlnirilor științifice internaționale organizate de cele trei institute partenere) a avut tema *Identitate și multicultu-*

ralitate în Bucovina istorică. Convergențe culturale. Aceasta s-a desfășurat la Rădăuți, între 1 și 3 octombrie 2009, la Sala de conferințe a Hotelului Gerald's. Obiectivul unei astfel de reuniuni, prima organizată după anii 2000, timp în care, în cele trei țări – Germania, România și Ucraina – au intervenit schimbări majore de ordin social-economic, politic și, ca urmare, ca perspectivă a cercetării științifice umaniste, cu deosebire a modelelor culturale și istorice de interpretare a societăților multiculturale. Alături de acestea și situația institutelor noastre s-a schimbat într-un fel sau în altul. Bukowina-Institut din Augsburg a intrat sub oblăduirea Universității din Augsburg și o parte a cercetătorilor și-au schimbat locul de muncă, Centrul pentru Studierea Problemelor Bucovinei al Academiei Române s-a transformat în Institutul „Bucovina” și, teoretic, are două sedii: unul oficial (la Suceava) și altul de „lucru” (la Rădăuți), Centrul de Studii Bucovinene de pe lângă Universitatea „Yurii Fedkovici” din Cernăuți a suferit și el schimbările determinate de „revoluția portocalie” și, apoi, de revenire a țării pe coordonatele ei estice, tradiționale, după alegerile din 2010.

După cum se știe, istoria și cultura Bucovinei au fost analizate în peste 40 000 de articole și studii în cele mai diferite zone ale Europei și ale lumii, însă centrele principale ale unei impresionante „producții” pe tema invocată sunt în România, Ucraina și Germania, la care s-au adăugat, în perioada postbelică, Polonia și Israelul. Studiile și articolele de istorie și de prezentare a culturii și civilizației din Bucovina, la mai bine de 235 de ani de la instaurarea stăpânirii austriece în Bucovina, poartă amprenta secolului naționalităților, atunci când s-au constituit fundamentele istoriografice ale teoriei drepturilor naționale. Deși și-au dorit în mod utopic, la prima conferință internațională a celor trei instituții care au ca obiect de cercetare Bucovina, de a realiza o singură istorie a fostei provincii habsburgice, acest lucru este acum tot mai îndepărtat sau chiar de nerealizat, datorită pătrunderii în câmpul istoriografic a teoriei multiperspectivei, a dezvoltării preocupărilor pentru latura subiectivă a asumării istoriei și a cercetării de către istorici a unor aspecte considerate, până mai ieri, drept marginale.

Întâlnirile științifice comune de până acum ne-au ajutat să descoperim în Bucovina istorică spațiul confluențelor de civilizație, să înțelegem mai bine viața politică și cea a partidelor, legăturile acestora cu formațiunile politice din capitala imperiului, raporturile și funcționalitatea acestora, pendularea constantă a oamenilor politici bucovineni între centralism și federalism, echilibrul politic fragil și mai ales disfuncționalitățile sistemului administrativ și politic din Bucovina etc. Conferințele științifice comune au creat punți pentru o mai bună înțelegere a principalelor procese istorice din Bucovina, abordarea unor concepte sau teorii privitoare la: transformarea nord-vestului Moldovei în provincie habsburgică, colonizările din Bucovina, revoluția de la 1848, transformarea provinciei în ducat, constituirea partidelor politice din provincie, Ausgleich, Homo Bucovinensis, Ausgleichgerechtigkeit, situația Bucovinei în Primul Război Mondial, anul 1918 și consecințele lui pentru nonoarele din immeriu etc. însă. abordările istoriografice, în

cadrul principalelor istoriografii care își revendică moștenirea spațiului cultural bucovinean, pe cele mai multe subiecte au rămas opozabile ca informație și asumare a dreptății și a adevărului istoric.

La Cernăuți, la Augsburg, la Rădăuți și Suceava, periodicele, studiile și monografiile au devenit tot mai numeroase și ele privesc personalități ale științei, culturii și politicii din Bucovina. Putem spune că acum, la aproape 20 de ani de la constituirea institutelor/centrelor de studii „Bucovina”, rostul pentru care au fost înființate ele a fost în bună măsură atins. Însă, tot ceea ce știm acum, este mult prea puțin față de vastitatea și multitudinea izvoarelor rămase neexploatate, mai ales în arhivele de la Cernăuți, Suceava, Iași, București și Viena. Am putea spune că față de demersurile științifice și culturale anterioare, în fața cercetătorilor istoriei și culturii se află acum un „continent” încă neexploatat/necercetat. În afara acestui fapt, metoda și discursul științific privitor la Bucovina trebuie să țină pasul cu realizările științifice din domeniu. Este necesară o reevaluare a dimensiunii geografice a istoriei Bucovinei, ca parte importantă a reinterpretării rolului acestui factor care trebuie avut în vedere, în măsura în care preocupările istoricilor din Europa și din lume sunt pe cale a reevalua acest parametru al existenței umane (într-un secol, XXI, tot mai mult marcat de geografie, climatologie și demografie). Factorul geografic a avut un rol esențial în determinarea politicilor austrieților, în această provincie extrem-orientală a imperiului, pentru conturarea ordinilor ritualică, militară și economică.

Studiat mai mult din perspectiva antagonismului creat de autorități pentru subordonarea Bisericii Ortodoxe și exploatarea Fondului Religionar Ortodox, de favorizare a cultelor romano-catolic, unit și protestant, fenomenul religios din Bucovina, cu rare excepții, s-a bucurat de o abordare consistentă și complexă, în raport cu centrele de putere din imperiu, cu bisericile naționale către care tindeau unele dintre etniile bucovinene, în secolul naționalităților, și în interconexiunea lor determinată de apartenența la același spațiu economic și administrativ – Bucovina. Din lecturarea fie și numai fugitivă a studiilor și articolelor care s-au scris pe această temă, ca și în cele ce privesc viața politică și culturală, descoperim o lungă istorie a abordărilor care prezintă ceea ce diferenția sau despărțea etniile din această provincie.

În multitudinea de abordări tematice din scrierile despre Bucovina, mult-invocatul spirit bucovinean, de coeziune, toleranță, multiculturalism etc., nu este abordat decât prin referire la el, ca un fel de spirit al locului, nu însă și în experiența trăirii comune, a împărtășirii unor valori comune, a existenței coezive a așezărilor și comunităților locale și regionale (să fie vorba de lumi paralele?).

De asemenea, abordarea mișcărilor demografice produse pe teritoriul Bucovinei, mai ales la începutul stăpânirii austriece, ca parte componentă a unei întârziate manifestări, în Europa de Răsărit, a fenomenului graniței și a „cuceririi interne”, trebuie supuse unei noi analize, prin prisma izvoarelor istorice publicate, fie doar cele scoase sub egida Institutului Bucovina al Academiei Române.

Cercetările acestea trebuie să țină seama, acum mai mult ca oricând, de afirmația lui Montesquieu că „Imperiul climei e primul dintre toate imperiile” și că omul interacționează în mod specific cu mediul și natura, fapt deloc de neglijat în expansiunea, prin intermediul Europei Centrale, a Occidentului către Răsărit¹. Chiar dacă Bucovina are o climă temperat continentală, cu valori medii anuale de 5–7°C, pentru secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, austriecii au dus o politică de susținere a migrației în Bucovina pentru creșterea populației acesteia, în vederea unei mai intense exploatare a bogățiilor, dezvoltarea așezărilor existente și ridicarea gradului de urbanizare². În acest context trebuie subliniat că densitatea slabă a populației și puținătatea forței de muncă au avut ca urmare demarajul dificil al noii economii a Bucovinei și oarecum explică, parțial, întârzierea dezvoltării acesteia, în comparație cu alte provincii ale imperiului. În acest context, codrii seculari pe care îi văzuse împăratul Iosif al II-lea, la venirea sa pe teritoriul pe care l-au denumit mai târziu Bucovina, au suferit datorită înaintării civilizației în detrimentul pădurii³. În acest context, trebuie extinse cercetările privitoare la impactul pe care l-a avut instaurarea stăpânirii austriece asupra civilizației tradiționale, modificările produse în mentalul colectiv și cel individual, în condițiile evoluției de la o civilizație preindustrială la una industrială (n.b. – în condițiile Europei de Răsărit și ale Bucovinei, aflată la începutul secolului al XX-lea pe penultimul loc în rândul țărilor de coroană austriece ca nivel de dezvoltare, capacități industriale etc.), dezvoltările tehnologice impuse de racordarea la un alt ritm al modernizării, evoluția randamentelor agricole și a schimbărilor în alimentație.

În condițiile unor realități socio-economice ce individualizau Bucovina, ca fiind cea mai mică provincie habsburgică de la extremitatea estică a stăpânirii, se cuvine o mai atentă preocupare pentru studierea raporturilor agrare, a evoluției structurii de proprietate și dezvoltarea mentalității contractuale între țărani și proprietarii de pământuri.

Un palier important al unei noi deschideri spre înțelegerea istoriei și culturii din Bucovina îl constituie cercetarea modificărilor de comportament, percepția caracteristicilor demnității umane în corelație cu lupta de idei a vremii pe această temă, evoluția concepțiilor despre libertate și libertățile civice, a sistemului juridic în Bucovina și (de ce nu?) percepția spațiului și a sentimentului de apartenență la o anumită comunitate (locală, regională, națională, religioasă etc.). Din această

¹ Lucian Boia, *Occidentul. O interpretare istorică*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 26–27.

² Până acum, studiile privitoare la dezvoltarea urbană în Bucovina austriacă și chiar din timpul României Mari sunt foarte puține. Ici, colo găsim, în studiile de istorie generală sau economică a provinciei, câteva referiri privitoare la acest aspect. În general se practică modelul comparativ prin raportare la perioada anterioară de stăpânire a provinciei.

³ Pe teritoriul Bucovinei până și în timpul stăpânirii austriece s-a dezvoltat o importantă civilizație a lemnului! Relativ la acest aspect, F. Braudel scria: „Omniprezența lemnului a avut în trecut o importanță enormă. Europa, atât de înzestrată din punct de vedere forestier, a avut în această bogăție una dintre

perspectivă, importante ar fi analizele privitoare la schița ideii de progres la locuitorii Bucovinei, pe parcursul stăpânirii austriece și impactul asupra acesteia a dezvoltării sentimentului național.

Deși s-au scris numeroase articole și studii despre perioada stăpânirii austriece în Bucovina și crepusculul acesteia, despre intrarea României în Primul Război Mondial și impactul pe care l-au avut ocupațiile rusești în provincie, între anii 1914 și 1918, amplu reflectate în materialul arhivistic deosebit existent în diverse locuri din fosta Bucovină și din lume și încă nevalorificat, ar putea, cel puțin, nuanța punctele de vedere existente la această dată în istoriografiile română, ruso-ucraineană și austro-germană.

Dintre posibilele dezvoltări ale cercetării culturii Bucovinei constatăm lipsa unor importante instrumente de lucru precum culegerile de documente⁴, o cronologie a evenimentelor marcante din istoria acestei provincii austriece etc. Până la această dată nu avem o lucrare care să cuprindă istoria Bucovinei pe întreaga sa perioadă de existență, 1775–1918. Abordările în acest domeniu sunt secvențiale (pe perioade și evenimente importante din istoria provinciei). Într-o vreme în care circulația cărților și a publicațiilor periodice este puternic cenzurată economic, constatăm că lipsește o istorie a literaturii din Bucovina, care să-i cuprindă pe autorii români, ucraineni, nemți, evrei etc.

Despre presa din Bucovina s-a scris mai mult, dar nu avem încă o lucrare atotcuprinzătoare, care să cuprindă la un loc publicațiile de expresie română, germană, ucraineană, rusă, poloneză etc. din perioada Bucovinei imperiale. În aceeași categorie s-ar impune o istorie a contribuției bucovinenilor la dezvoltarea științelor, a artelor, a economiei, o istorie a arhitecturii, una agriculturii și a pădurii ș.a.

Din cele scrise până acum putem descoperi două laturi ale viitoarelor noastre abordări și conlucrări cu institutele partenere: una ar fi recuperarea deficitului de cercetare pe teme și domenii tradiționale până acum⁵ și dezvoltarea unor noi direcții tematice și de abordare științifică în conformitate cu spiritul vremii în care trăim. În acest din urmă caz se cuvine abordarea pluridimensională a moștenirii Bucovinei istorice, revenirea acesteia în spațiul statalității românești, procesele politice, sociale, economice și culturale din perioada interbelică, raporturile dintre grupurile etnice bucovinene și majoritate în cadrele Statului Român, instituții și mentalități în devenire în perioada interbelică și dispariția „miracolului” bucovinean în preajma celui de al Doilea Război Mondial.

⁴ T. Balan denucea colecția sa *Documente bucovinene*. Primele șase volume au apărut până în anul 1939 și volumele șapte, opt și nouă au fost publicate sub egida Institutul „Bucovina” al Academiei Române.

⁵ La această oră materialul arhivistic privitor la Bucovina din România, Ucraina și Austria nu este nici pe depar